

Můj život¹

David Hume —

Je těžké mluvit o sobě bez domýšlivosti dlouho, budu tedy stručný. Za případ domýšlivosti by bylo možné pokládat již to, že si troufám psát vlastní životopis, toto vyprávění však bude obsahovat sotva více než vylíčení osudu mých spisů, neboť skoro celý svůj život jsem strávil tím, že jsem sledoval literární zájmy a zaměstnával se jimi. Počáteční úspěch většiny mých děl nebyl ostatně natolik velký, abych se jím mohl chlubit.

Narodil jsem se 26. dubna 1711 juliánského kalendáře² v Edinburghu. Pocházím z dobré rodiny, a to jak z otcovy, tak z matčiny strany. Otcova rodina je odnoží Homských či Humeských hrabat³ a moji předkové po několik generací vlastnili usedlost, která nyní patří mému bratrovi. Moje matka⁴ byla dcerou sira Davida Falconera,⁵ předsedy soudního kolegia, a jejímu bratrovi⁶ připadl dědičný titul lord Halkerton.

Přesto moje rodina nebyla bohatá a podle zvyklostí své země jsem jakožto mladší syn získal přirozeně jen velmi skromné dědictví. Můj otec,⁷ jenž byl pokládán za schopného člověka, zemřel, když jsem byl ještě dítě, a zanechal

1 Přeloženo z angl. originálu: Hume, D., *My Own Life*. In: *týž, Essays, Moral, Political and Literary*. Revised Edition. Ed. E. F. Miller. Indianapolis, Liberty Fund 1987, s. xxxii–xli. Translation © Hynek Janoušek. Text opatřil poznámkami překladatel. Tento překlad vznikl v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 13: Racionalita ve vědách o člověku, podprogram Proměny etiky. Pozn. red.

2 7. května 1711 podle dnes používaného gregoriánského kalendáře.

3 Mladý Hume si jak známo změnil podobu svého jména z „Home“ na „Hume“, aby ji přiblížil skutečné výslovnosti, která byla stejná jako dnes. Ostatní členové rodiny, až na Humova synovce a jmenovce Davida, podrželi „o“.

4 Katherin Homová, roz. Falconerová (1683–1745).

5 Sir David Falconer z Newtonu (1638–1685), předseda skotského nejvyššího správního soudu.

6 Sir David Falconer z Newtonu ml. (1681–1751).

7 Joseph Home (1681–1713).

mne spolu se starším bratrem a sestrou⁸ v péči mé matky, ženy neobyčejných předností, která se, byť mladá a pohledná, zcela oddala výchově a vzdělávání svých dětí. Úspěšně jsem absolvoval obvyklou výuku a již v útlém věku jsem propadl vášni pro literaturu. Ta se stala vůdčí vášní mého života a hojným zdrojem mého potěšení. Má příčinlivá povaha, rozvážnost a pílě dovedly mou rodinu k názoru, že vhodným zaměstnáním pro mne budou práva, já jsem však cítil nepřekonatelný odpor ke všemu kromě studia filosofie a všeobecné vzdělanosti. A tak zatímco se doma domnívali, že memoruji Voetia a Vinnia, autory, které jsem hltal, byli Cicero s Vergiliem.

Moje velmi skromné jmění ale nešlo s takovými životními plány skloubit a usilovná námaha poněkud podlomila mé zdraví, takže jsem byl sveden, či spíše donucen k tomu, abych podnikl velmi chabý pokus o aktivnější způsob života. V roce 1734 jsem přijel do Bristolu s několika doporučeními pro tamější přední obchodníky, za pár měsíců jsem však zjistil, že mi toto prostředí naprosto nevyhovuje. Odcestoval jsem proto do Francie s úmyslem věnovat se ve venkovském ústraní studiu, a tam jsem našel životní plán, kterého se od té doby soustavně a s úspěchem držím. Předsevzal jsem si, že nedostatky svého jmění nahradím velmi přísnou šetrností, abych svou nezávislost zachoval nedotčenu, a že kromě rozvíjení svého literárního nadání budu každou věc považovat za cosi nicotného.

Během svého pobytu ve Francii, nejprve v Remeši, zejména však v La Flèche v hrabství Anjou, jsem napsal své *Pojednání o lidské přirozenosti*. Po třech velmi příjemných letech strávených v této zemi jsem se v roce 1737 přesunul do Londýna. Na konci roku 1738 jsem své *Pojednání* vydal⁹ a ihned jsem odcestoval za svou matkou a bratrem, který žil na svém venkovském sídle a věnoval se s velkou prozíravostí a úspěchem zvětšování svého majetku.

Nikdy nebyl literární pokus nešťastnější než moje *Pojednání o lidské přirozenosti*. Z tiskařského lisu vypadlo mrtvé a uznání, které si získalo, nestačilo vyvolat ani reptání horlivců.¹⁰ Jelikož mám však od přirozenosti veselou a optimistickou povahu, rychle jsem se z této rány vzpamatoval a na venkově jsem usilovně pokračoval ve svých studiích. V roce 1742 jsem v Edinburghu nechal vytisknout první část svých *Esejů*.¹¹ Dílo bylo přijato kladně

8 John Home (1709–1785) a Katherine Homová (1710–1790). Mezi sourozenci panovaly dobré vztahy. Hume později v Edinburghu sdílel domácnost se svou sestrou a fungoval jako jakýsi patron neteří a synovců v početné rodině svého bratra.

9 Ve skutečnosti vydal Hume *Pojednání* začátkem roku 1739 ve dvou svazcích obsahujících první knihu *Pojednání o rozumu* a druhou knihu *Pojednání o vášních*. Třetí kniha *Pojednání* věnovaná morálce vyšla jako třetí svazek v roce 1740. Hume vydal knihy anonymně.

10 V originále: „zealots“ – Humovo označení pro náboženské radikály.

11 *Essays, Moral and Political*. 2 volumes. Edinburgh, Kincaid 1741–1742. Hume svazky spojil v roce 1748 do jednoho a přidal další tři eseje, které v tomtéž roce vyšly i samostatně jako *Three Essays, Moral and Political*. London, A. Millar 1748. V dalších vydáních přidával nové eseje a některé star-

a brzy jsem díky němu úplně zapomněl na svůj předešlý neúspěch. Zůstal jsem s matkou a bratrem na venkově a v této době jsem obnovil své znalosti řečtiny, kterou jsem v mládí až příliš zanedbával.

V roce 1745 jsem obdržel dopis markýze z Annandale, který mne zval, abych přicestoval a žil s ním v Anglii. Dozvěděl jsem se též, že přátelé i rodina tohoto mladého šlechtice si ho přejí svěřit do mé péče a mému vedení, neboť si to jeho zdraví a stav jeho mysli vyžadovaly.¹² Žil jsem u něj rok. Místo, které jsem u něj během tohoto období zastával, významně přispělo k rozšíření mého skromného majetku. Následovalo pozvání od generála St. Claira,¹³ abych ho jako sekretář doprovázel na jeho expedici, jež byla původně zaměřena proti Kanadě, skončila ale invazí na francouzském pobřeží. V dalším roce, tedy v roce 1747, jsem obdržel generálovo pozvání, abych ho ve stejné funkci doprovázel při jeho vojenské misi k vídeňskému a turínskému dvoru. Oblékl jsem tehdy důstojnickou uniformu a na tyto dvory jsem byl uveden spolu se sirem Harry Erskinem¹⁴ a kapitánem, nyní již generálem, Grantem¹⁵ jako generálův pobočník. Tyto dva roky byly v mém životě takřka jediným přerušením mého bádání. Strávil jsem je příjemně a v dobré společnosti. Mé úřady, spolu s mou šetrností, mi vynesly majetek, který jsem mohl nazývat nezávislým, i když moji přátelé měli sklon se usmívat, kdykoliv jsem to říkal. Krátce řečeno, byl jsem nyní pánem téměř tisíce liber.

Vždy jsem zastával názor, že nedostatek úspěchu, jenž provázel vydání *Pojednání o lidské přirozenosti*, plynul spíše ze způsobu výkladu než z jeho obsahu a že jsem se dopustil velmi běžného prohřešku a unáhlil jsem se s jeho vytištěním. První část tohoto díla jsem tedy nově přepracoval ve *Zkoumání o lidském rozumu*, které vyšlo v době, kdy jsem pobýval v Turínu.¹⁶ Toto dílo však zprvu nebylo o mnoho úspěšnější než *Pojednání o lidské přirozenosti*. Po návratu z Itálie jsem se zahanbením zjistil, že celou Anglii uvedlo do varu Middletonovo *Svobodné zkoumání*,¹⁷ zatímco mé snažení leželo přehlédnuto

ší vyřazoval. Dnes jsou tyto eseje spolu s eseji Humových *Political Discourses* (viz nže pozn. č. 18) vydávány jako *Essays, Moral, Political and Literary* (c.d.). – (1. Edition: London, A. Millar 1758). Ty od roku 1758 tvořily první svazek mnoha rozmanitých vydání Humových sebraných filosofických spisů nazvaných *Essays and Treatises on Several Subjects*.

- 12 George Vandén Bempde, třetí markýz z Annandale (1720–1792) trpěl vážnou duševní poruchou, v roce 1748 byl oficiálně prohlášen za duševně chorého.
- 13 James St. Clair (1688–1762), Skot, voják, příslušník strany whigů.
- 14 Henry Erskine z Alvy (1710–1765), Skot, synovec generála St. Claira.
- 15 James Grant z Ballindallochu (1720–1806). Pocházel též ze Skotska. Později sloužil v severní Americe na britské straně během války s Francouzi a během americké války za nezávislost. V mezidobí byl guvernérem východní Floridy.
- 16 První vydání tohoto textu vyšlo pod názvem *Philosophical Essays Concerning Human Understanding*. London, A. Millar 1748. Hume trvale změnil titul na *Enquiry Concerning Human Understanding* ve vydání z roku 1758.
- 17 Middleton, C., *Free Enquiry in the Miraculous Powers*. London, Manby & Cox 1749.

a bez zájmu stranou. Nové vydání mých *Morálních a politických esejů*, které vyšlo v Londýně, se nedočkalo o mnoho lepšího přijetí.

Taková je však síla vrozené povahy, že všechna tato zklamání na mne zapůsobila jen málo či vůbec ne. V roce 1749 jsem odcestoval domů a dva roky jsem žil u bratra na jeho venkovském sídle, neboť má matka byla tehdy již mrtvá. Tam jsem napsal druhou část svých *Esejů*, které jsem nazval *Politické rozpravy*,¹⁸ a také své *Zkoumání o zásadách mravnosti*,¹⁹ které je novým zpracováním další části mého pojednání. Mezitím mne můj vydavatel Andrew Millar informoval, že se mé předchozí publikace (všechny kromě nešťastného *Pojednání*) stávají předmětem rozhovorů, že jejich prodej postupně roste a že jsou vyžadována nová vydání. Ročně vycházely dvě či tři reakce duchovních a vyšších církevních hodnostářů na má díla a díky Warburtonovu spílání²⁰ jsem zjistil, že moje knihy začínají být uznávány v dobré společnosti. Pevně jsem si však předsevzal a neochvějně jsem to dodržoval, že nebudu nikomu na jeho výtky odpovídat, a jelikož nejsem povahou příliš vznětlivý, snadno jsem se vyhnul všem literárním potyčkám. Příznaky vzrůstající pověsti mi dodávaly odvalu, neboť jsem měl vždy tendenci dívat se na věci z příznivější stránky, což je sklon mysli, jehož vlastnictví je větší štěstí než narodit se s dědictvím deseti tisíc liber ročně.

V roce 1751 jsem se přestěhoval z venkova do města, pravého prostředí pro vzdělance. V roce 1752 byly v Edinburghu, kde jsem žil, vydány mé *Politické rozpravy*²¹ – jediné mé dílo, které bylo úspěšné již při svém prvním vydání. Bylo dobře přijato jak doma, tak v cizině. Téhož roku vyšlo v Londýně *Zkoumání o zásadách mravnosti*, které je dle mého soudu (i když já bych o takových věcech soudit neměl) ze všech mých spisů, ať již historických, filosofických či literárních, bezkonkurenčně nejlepší. Na svět přišlo nepozorovaně, aniž by to kdokoli zaznamenal.

V roce 1752 si mne Advokátní komora²² zvolila za svého knihovníka. Z tohoto úřadu mi neplynula vůbec žádná či jen mizivá mzda, dostal jsem ale k dispozici velkou knihovnu. Tehdy jsem pojal úmysl napsat *Dějiny Anglie*. Jelikož mne však děsila představa, že bych měl vyprávět bez přestávky 1700

18 Hume, D., *Political Discourses*. Edinburgh, A. Kincaid & A. Donaldson 1752.

19 Hume, D., *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*. London, A. Millar 1751.

20 William Warburton (1698–1779), od roku 1759 gloucesterský biskup. Zapřísáhlý odpůrce Humových spisů. Pod pohružkou žaloby adresované Humovu nakladateli Andrewu Millarovi Hume raději vyřadil kontroverzní eseje „O sebevraždě“ („Of Suicide“) a „O nesmrtnosti duše“ („Of the Immortality of the Soul“) z původně plánovaného vydání svých *čtyř pojednání* (Hume, D., *Four Dissertations*. London, A. Millar 1757).

21 Hume, D., *Political Discourses*, c.d.

22 Skotská komora advokátů byla založena koncem 17. století. Vlastnila jednu z nejrozsáhlejších knihoven učené literatury v Británii. Postupně začala fungovat jako osvícenský spolek sdružující významné skotské intelektuály.

let historie, začal jsem s nástupem Stuartovců na trůn,²³ tj. s dobou, v níž, jak jsem se domníval, se zejména rozmohlo falšování dějin politickými frakcemi. Připouštím, že jsem optimisticky očekával úspěch tohoto díla. Měl jsem za to, že jsem jediným historikem, který naráz ignoruje jak aktuální moc, zájmy a autority, tak předsudky veřejného mínění – a jelikož téma bylo každému přístupné, očekával jsem odpovídající potlesk. Jak hořké však bylo mé zklamání – ohlušil mne výkřik výtek, nesouhlasu, dokonce i pohrdání – Angličané, Skotové a Irové, whigové i toryové, preláti i sektáři, volnomyšlenkáři i pobožní, vlastenci i dvořané, ti všichni se spojili ve svém rozhořčení proti muži, který si dovolil uronit slzu za Karla I. a hraběte ze Straffordu. Poté co opadlo první vzkypění jejich hněvu, zdálo se – a to bylo ještě horší –, že kniha upadne v zapomnění. Millar mne informoval, že za rok prodal jen čtyřicet pět výtisků. A skutečně jsem neslyšel téměř o nikom, kdo by se ve třech královstvích vyznačoval postavením nebo učeností a přitom celou knihu přečetl. Musím říci, že se to nevztahuje na primase Anglie Herringa²⁴ a primase Irska Stonea,²⁵ kteří, jak se zdálo, tvořili dvě podivné výjimky. Tito ctihodní preláti mi nezávisle na sobě vzkázali, abych se nenechal odradit.

Musím ale přiznat, že jsem odrazen byl, a kdyby v té době nevypukla válka mezi Francií a Anglií,²⁶ uchýlil bych se do nějakého provinčního města prvně zmiňovaného království, změnil bych si jméno a nikdy už bych se do rodné země nevrátil. Jelikož ale tento plán nešlo nyní uskutečnit a práce na dalším svazku výrazně pokročila, rozhodl jsem se sebrat odvalu a vydržet.

V mezidobí jsem v Londýně vydal spolu s menšími dílky své *Přirozené dějiny náboženství*.²⁷ Jejich vstup na veřejnou scénu byl spíše nevýrazný, až na pamflet, který proti nim, se vši netolerantní nedůtklivostí, arogancí a hrubostí, jimiž se vyznačuje warburtonská škola, napsal Hurd.²⁸ Tento pamflet mi v jinak lhostejném přijetí mé práce poskytl jistou útěchu.

V roce 1756, dva roky poté co propadl první svazek, byl vydán druhý díl mých *Dějín*, tentokrát zahrnující období od smrti Karla I. po revoluci.²⁹ Tento

23 Hume, D., *The History of Great Britain, Containing the Reigns of James I and Charles I.* London, A. Millar 1754.

24 Thomas Herring (1693–1757), canterburský arcibiskup.

25 George Stone (1708–1764), arcibiskup v Armaghu.

26 Sedmiletá válka (1756–1763).

27 Pojednání „The Natural History of Religion“ vyšlo jako součást svazku: Hume, D., *Four Dissertations*, c.d.

28 Richard Hurd (1720–1808), příslušník Warburtonova okruhu nepřátel Davida Huma, vydal v roce 1757 spis *Remarks on Mr. David Hume's Essay on the Natural History of Religion: Adressed to the Rev. Dr. Warburton*.

29 Hume, D., *The History of Great Britain, Containing the Commonwealth, and the Reigns of Charles II and James II.* London, A. Millar 1757.

můj výkon whigy tolik nepopudil a byl přijat lépe. Nejenže si tedy tento svazek polepšil, ale pomohl povznést i svého nešťastného sourozence.

I když mne však zkušenost poučila o tom, že strana whigů ovládá rozdělování všech míst jak ve státní správě, tak v literární oblasti, byl jsem tak málo ochoten poddat se jejich hloupému povykování, že v případě více jak stovky změn, které mne další studium, čtení a přemýšlení donutilo učinit v popisu vlády prvních dvou Stuartovců, jsem provedl všechny bez výjimky ve prospěch toryů. Je směšné považovat anglickou ústavu před tímto obdobím za opravdový projekt svobody.

V roce 1759 jsem vydal své *Dějiny rodu Tudorovců*.³⁰ Křik, který se ozval proti této práci, se téměř vyrovnal povyku, jenž se spustil po vydání dějin dvou prvních Stuartovců. Zejména můj popis Alžbětiny vlády narážel na odpor. Nyní jsem však byl již imunní vůči tlakům davové pošetlosti a žil jsem velmi pokojně a spokojeně v edinburském ústraní, abych ve dvou svazcích dokončil ranější část anglických dějin, které jsem nabídl veřejnosti v roce 1761,³¹ a to s přijatelným, ovšem pouze s přijatelným úspěchem.

Nehledě na tyto změny a obraty osudu, jimž byly moje spisy vystaveny, jejich prodej stále stoupal, a to takovou měrou, že tantiémy, které mi nakladatelé vypláceli, o mnoho předčily vše, co do té doby Anglie znala. Stal jsem se nejen nezávislým, nýbrž i zámožným. Odešel jsem na odpočinek do svého rodného Skotska a byl jsem rozhodnut nevzdálat se z něj již ani na krok a zachovat si potěšení z toho, že jsem se nikdy neobrátil s prosbou na žádného z mocných mužů, a dokonce ani žádnému z nich nenabízel přátelství. Jelikož se v té době ze mne stal již padesátník, pomýšlel jsem na to, že strávím zbytek života tímto filosofickým způsobem, avšak v roce 1763 jsem obdržel pozvání hraběte z Hertfordu,³² kterého jsem vůbec neznal, abych ho doprovodil na velvyslanectví v Paříži s vyhlídkou, že budu brzy jmenován tajemníkem velvyslanectví a do té doby budu vykonávat povinnosti tohoto úřadu. Tuto lákavou nabídku jsem zprvu odmítl, zčásti proto, že jsem se zdráhal navázat vztahy s mocnými, zčásti proto, že jsem se obával, aby se pařížské zdvořilosti a veselá společnost neukázaly být pro osobu mého věku a charakteru čímsi nepřijemným. Když však jeho lordstvo své pozvání opakovalo, přijal jsem. Co se týče potěšení a zajímavosti, které mi skýtaly, mám všechny důvody považovat své styky s tímto šlechticem, jakož i později s jeho bratrem, generálem Conwayem,³³ za šťastné.

30 Hume, D., *The History of England under the House of Tudor*. London, A. Millar 1759.

31 Hume, D., *The History of England from the Invasion of Julius Caesar to the Accession of Henry VII*. London, A. Millar 1762.

32 Francis Seymour-Conway (1718–1794), první markýz z Hertfordu, anglický politik.

33 Henry Seymour-Conway (1721–1795), anglický maršál a politik.

Kdo nezažil podivné účinky módy, nedovede si představit přijetí, kterého se mi v Paříži dostalo od mužů i žen všech tříd a postavení. Čím víc jsem se vyhýbal jejich přehnaným zdvořilostem, tím více se mi jich stavělo do cesty. Život v Paříži je nicméně opravdovým potěšením kvůli velkému množství rozumné, poučené a zdvořilé společnosti, jíž je toto město obdařeno více než všechna ostatní místa na světě. Jednou jsem i uvažoval o tom, že se tam na dobro usadím.

Byl jsem jmenován tajemníkem velvyslanectví, ovšem v létě 1765 lord Hertford z Paříže odcestoval, jelikož byl jmenován irským regentem. Působil jsem poté jako *chargé d'affaires*, dokud koncem roku nepřijel vévoda z Richmondu.³⁴ Začátkem roku 1766 jsem opustil Paříž a následující léto jsem odjel do Edinburghu, přičemž stejně jako předtím jsem měl v úmyslu zahrabat se do filosofického ústraní. Nevrátil jsem se pouze o něco málo bohatší, nýbrž, díky přátelství s lordem Hertfordem, s mnohem větším obnosem peněz a mnohem větším příjmem, než když jsem odjížděl, a toužil jsem vyzkoušet, co může člověku dopřát nadbytek, právě tak, jako jsem dříve podnikl experiment se soběstačností. V roce 1767 jsem však obdržel nabídku pana Conwaye, abych se stal zástupcem ministra. Charakter tohoto člověka i mé vztahy s lordem Hertfordem mi neumožňovaly toto pozvání odmítnout. Do Edinburghu jsem se vrátil v roce 1769 jako velmi zámožný (náležel mi totiž roční důchod ve výši tisíce liber), zdravý a, byť mne léta již poněkud poznamenala, s vyhlídkou na to, že si budu dlouho užívat klid a sledovat vzestup svého věhlasu.

Na jaře 1775 mne postihly potíže s vnitřnostmi, které mne zpočátku neznepokojovaly, ale od té doby se, nakolik tomu rozumím, staly smrtelnými a neléčitelnými. Počítám nyní s rychlým zánikem.³⁵ Mé potíže mi způsobují jen velmi málo bolesti a, což je ještě podivnější, navzdory velkému tělesnému úpadku mne ani na chvíli nepostihl útlum duševních schopností, takže kdybych měl jmenovat období svého života, které bych si nejrady vybral prožít znovu, byl bych v pokušení ukázat na toto pozdější období. Provází mne stejná vášeň pro studium jako kdykoliv předtím i stejná veselost ve společnosti. Kromě toho mám za to, že pětadesátiletý člověk přijde smrtí jenom o několik let churavění, a přestože vidím příznaky toho, že má literární reputace je konečně na vzestupu, vím, že bych měl jen pár let na to, abych se z ní těšil. Těžko lze na životě lpět méně, než na něm momentálně lpím já.

Mám-li na závěr pojednat o své povaze jako historik, řekl bych, že jsem, či spíše že jsem byl – neboť takto o sobě musím nyní hovořit, díky čemuž se odvažuji vyjádřit otevřeněji své pocity – člověkem mírným, ovládajícím své nálady, se vstřícnou, společenskou a veselou povahou, schopným oddanosti,

34 Charles Lennox (1735–1806), třetí vévoda z Richmondu.

35 V originále: „dissipation“ – doslova rozptýlení, rozložení.

avšak málo náchylným k nepřátelství a velice uměřeným ve všech svých vášních. Dokonce ani má záliba v literární slávě, má vůdčí vášně, nikdy neotrávil, navzdory častým zklamáním, můj charakter. Má společnost nebyla nepřijatelná ani pro mladé a lehkovážné, ani pro pracovité a učené, a jelikož jsem obzvláště rád pobýval ve společnosti slušných žen, neměl jsem důvod stěžovat si na přijetí, kterého se mi od nich dostalo. Krátce řečeno, ačkoliv většina lidí, kteří se něčím vyznačují, našla důvod stěžovat si na pomluvy, mne jejich zlobný jed nikdy nezasáhl, ba dokonce jsem jím nebyl ani napaden, a přestože jsem se bez zábran vystavoval hněvu světských i náboženských stran, zdálo se, že v mém případě přicházely o svou obvyklou zuřivost. Moji přátelé nedostali nikdy příležitost ospravedlňovat nějaký rys mé povahy či mého chování – ne že by si, jak lze jistě předpokládat, horlivci nepřáli vymyslet a šířit nějaké zvěsti, které by mne poškodily, nemohli ale najít žádné, které by navenek vypadaly pravděpodobně. Nemohu popřít, že v napsání této pohřební řeči o sobě samém není jistá domyšlivost, doufám však, že je na místě, což je koneckonců věc, kterou lze snadno ověřit a prokázat.

18. dubna 1776